תנ"כון tenachon

De Profeten, meegelezen met de leraren van Talmoed en Midrasj en met de grote Joodse verklaarders van de Middeleeuwen tot heden

1

Samengesteld door Eli Whitlau in nauwe samenwerking met Rabbijn Yehuda Aschkenasy en met medewerking van drs. Dodo van Uden en dr. Marcus van Loopik

B. Folkertsma Stichting voor Talmudica
Burgemeester Lamboylaan 18
1217 LD Hilversum
Telefoon (035) 219406

Het boek Jehosjoea

Het boek Jehosjoea (Jozua) is het eerste van de zogenaamde profetische boeken (vgl. p. 3). Wanneer we het boek doorlezen wordt al gauw duidelijk dat het één centraal thema heeft: het land, en wel het land Kena'an, dat het land Israel moet worden. Aan het begin van het boek is het nog *het land dat Ik hun, de kinderen van Israel, geven zal* (1:2). Aan het eind is het hun 'erfdeel' geworden (24:28).

De verklaarders geven verschillende indelingen van het boek, maar globaal kunnen we er drie hoofddelen in onderscheiden: de Intocht in het land (hfdst. 1-5:12), de inname van het land (hfdst. 5:13-11) en het beërven van het land (hfdst. 12-24). De overgang van het eerste naar het tweede deel wordt gemarkeerd door de viering van Pesach, het feest van de Uittocht, en het achterwege blijven van het manna, het voedsel uit de woestijn (5:10-12). En tussen het tweede en het derde deel staat een zin die met zoveel woorden de overgang aangeeft van de landname naar de beërving: *En Jehosjoea nam het gehele land ... en Jehosjoea gaf het tot erfdeel aan Israel ... En het land rustte van de oorlog* (11:23).

Bij nadere beschouwing blijkt ons boek echter nog een tweede thema te hebben, dat het thema 'land' voortdurend omspeelt. In het deel over de Intocht wordt de toon gezet: Wanneer de Eeuwige aan Jehosjoea opdraagt de voorbereidingen voor de Intocht te treffen, zegt Hij hem: *Alleen, wees zeer sterk en volhardend om je eraan te houden te doen naar de gehele Tora, die Mosjè Mijn dienaar je geboden heeft. Wijk er niet van af, naar rechts of naar links* (1:7). En na de Intocht besnijdt Jehosjoea de zonen van het volk, het teken van het verbond tussen de Eeuwige en Zijn volk (5:2-9).

In het deel over de landname keert dit thema terug: Bij de inname van Jericho heeft één van de Israelieten, tegen het uitdrukkelijke bevel van de Eeuwige in, voor zichzelf buit genomen. *Israel heeft gezondigd en ze hebben Mijn verbond, dat Ik hun had geboden, overtreden* (7:11). Pas als met deze verbondsbreuk is afgerekend, kan de inname van het land verder gaan. En na de inname van Ai leest Jehosjoea *al de woorden van de Tora, de zegen en de vloek, naar alles wat geschreven is in het boek van de Tora. Er was geen woord van alles wat Mosjè geboden had, dat Jehosjoea niet las tegenover de gehele gemeente van Israel* (8:34-35).

Aan het einde van het boek wordt dit tweede thema tot hoofdthema. Jehosjoea zegt nu tot het gehele volk de woorden die de

Jehosjoea / Jozua

Overzicht boek

Intocht in het land 1:1-5:12
voorbereidingen 1:1-2:24
oversteek Jordaan 3:1-4:24
wijding van het volk 5:1-12
Inname van het land 5:13-11:23
het midden: Jericho en Ai, 5:13-8:35
het zuiden 9:1-10:43
het noorden 11:1-23
Beërving van het land 12:1-24:33
overzicht van het te beërven gebied 12:1-13:7
al toegewezen erfdeel 13:8-14:15
Jehoeda en Joseef 15:1-17:18
de andere stammen 18:1-19:51
de laatste details 20:1-21:45
de Eeuwige dienen 22:1-24:33

Inhoud

Het boek Jehosjoea 1
Tenach en Heiligdom 2
De Christelijke Bijbelindeling 2
Tora, profeten en geschriften 3
Geschiedenis als onderwijzing 3
De naam Jehosjoea 4
Jehosjoea, de leerling van Mosjè 4
Kena'an vóór de verovering 5
De profeet en de oorlog 6
De verovering van het land 6
Zelfs wat hij niet gehoord had 7
Geweld in de Bijbel 8
De eerste leerlingen van de Tora 8
Omhoogvliedende letters 9
Het verlossingsproces 10
Jericho 11
De heiligheid van land en volk 11
Stenen ter herinnering 12
Zon sta stil 13
Jehosjoea in de midrasj 13
Jehosjoea als leerling en leraar 14
Psalm 114 14
De overdracht van de leiding 15
Lernen met Tenachon 16
Talmoedplaatsen; Namen 16

Eeuwige in het begin tegen hem sprak: *Weest zeer sterk om je eraan te houden te doen alles wat geschreven is in het boek van de Tora van Mosjè, zonder ervan af te wijken, naar rechts of naar links* (23:6; vgl. 1:7). Steeds weer klinkt het, in allerlei variaties: Hem liefhebben en Zijn geboden houden, je hechten aan Hem, Hem dienen, met heel jullie hart en heel jullie ziel (22:5; 23:8,11; 24:14-23).
Door de verstrengeling van de twee thema's, het land en het dienen van de Eeuwige, worden twee dingen duidelijk gemaakt. Ten eerste dat het dienen van de Eeuwige niet een abstracte, zuiver geestelijke bezigheid is. Hem dienen doe je (als volk en als enkeling) op een bepaalde plek, op jóuw plek, met je beide benen op de grond, op de bodem van het land, dat de Eeuwige je God je daartoe heeft gegeven. En ten tweede wordt duidelijk dat de inname en het bezit van het land geen doel is in zichzelf, evenmin als de bevrijding uit Egypte dat was. Uit Egypte voerde de weg naar Sinaj, naar het verbond en de Tora. En van Sinaj voerde de weg naar het land. Bij de Uittocht werd Israel een volk. Bij Sinaj ontving het de Tora. En bij de Intocht verkreeg het het land om daarin de Tora concrete gestalte te geven. Volk, Tora en land horen onverbrekelijk bij elkaar. Wanneer één van de drie uitvalt, zijn de andere twee verminkt. In ons boek wordt beklemtoond dat een verbreking van de band met de Eeuwige tegelijkertijd een verbreking betekent van de band met het land: *Wanneer jullie het verbond overtreden van de Eeuwige jullie God, dat Hij jullie gebiedt, en heengaan om andere goden te dienen en jullie voor hen neer te buigen, dan brandt de toorn van de Eeuwige tegen jullie, en jullie vergaan snel uit het goede land dat Hij jullie geeft* (23:16; vgl. Lev.18:24-30).
Dat de verovering en het bezit van het land geen vanzelfsprekende zaak is, wordt ook zichtbaar in de manier waarop de inname van het land wordt verteld. Het begint al bij de Intocht: het volk trekt niet uit eigen kracht de Jordaan over; het is de ark van de Eeuwige die de overtocht mogelijk maakt. Net als de Uittocht, wordt ook de Intocht getekend als een wonder (3:5). Voor de verovering van het land geldt hetzelfde. Model hiervoor staat de 'verovering' van Jericho, die helemaal geen verovering is (hfdst.6). *Niet door je zwaard en niet door je boog* (24:12), *maar door de stem van de sjofar* (6:20) viel Jericho, de stem van de sjofar die ook bij Sinaj klonk (Ex.20:16 [18]; vgl. p.11). De verdeling van het land tenslotte, gebeurt niet volgens het beginsel 'wat je verovert mag je houden', maar door het lot, dwz. op aanwijzing van de Eeuwige (vgl. p.15). Het boek vertelt dat het volk het land 'neemt' (11:16,19,23), maar ze konden en mochten dat alleen omdat de Eeuwige het hun 'gaf' (1:2,6,11,15; 5:6 e.a.). *Jullie trekken deze Jordaan over om te gaan beërven het land dat de Eeuwige jullie God jullie geeft, om het te beërven* (1:11). En dáárom, omdat het land meer 'gegeven' dan 'genomen' wordt, is het bezit ervan niet onvoorwaardelijk (23:11-16), maar staat het in het teken van het dienen van de Eeuwige (hfdst.24). (DvU.)

Tenach en heiligdom
De Tora, de Profeten en de Geschriften vertegenwoordigen afnemende niveaus van profetie. Een poëtische visie op de driedeling van Tenach geeft de Spaans-Joodse denker Profiat Duran (rond 1400), schrijvend onder de naam Efod (naar de eerste Hebreeuwse letters van *Ani Profiat Duran*). Hij ziet in de driedeling een parallel met de Tent van Samenkomst. De Tora vertegenwoordigt de zuivere Geest Gods, in het allerheiligste, gesymboliseerd door de ark met de stenen tafelen, de cheroeviem en het boek van de Tora. De boeken der Profeten verwijzen naar het heilige, met de menora, de tafel, en het reukwerkaltaar, symbolen voor de schepping van de beginselen licht, levensonderhoud en gebed.
De Geschriften verwijzen naar de voorhof van het Heiligdom, met het altaar en het wasbekken, die symbool staan voor de wereld. Anders gezegd: de Tora staat voor de Geest Gods, de Profeten voor de scheppingsorde, de Geschriften voor de wereld hier beneden. (Zeer vrij naar de weergave van Abravanel in zijn inleiding tot de eerste profeten. Vgl. in dit verband ook het stukje 'De menora' in *Tenachon over de Tora*, p.310.)

De Christelijke Bijbelindeling
De Christelijke bijbel hanteert een vierdeling: 1.Tora, 2. historische boeken, 3. wijsheidsboeken en psalmen, en 4. de 'literaire' profeten (dwz. de profeten die hun eigen profetieën neerschreven). Het onderscheid tussen Profeten en Geschriften is daarmee prijs gegeven. Roet, Kronieken, Ezra, Nechemja en Ester, in de Hebreeuwse bijbel behorend tot de Geschriften, worden in de Christelijke bijbel tot de historische boeken gerekend, samen met de boeken Jozua tot en met Koningen, die in de Hebreeuwse canon tot de profeten worden gerekend. Klaagliederen, in de Hebreeuwse canon een der Geschriften, komt nu na Jeremia.

Tora, profeten en geschriften

De boeken van de Hebreeuwse bijbel zijn verdeeld in drie groepen: De Tora, de profeten (Hebr. *nevi'iem*) en de geschriften (Hebr. *ketoeviem*). Naar de eerste letters van de Hebreeuwse benamingen wordt de gehele bijbel vaak Tenach genoemd (de k van ketoeviem wordt daarbij verzacht tot ch).
De Tora (= de onderwijzing), dus de vijf boeken van Mosjè, staat in Tenach vooraan, omdat ze de rechtstreekse openbaring Gods aan Mosjè behelst: de bestemming van het Joodse volk, het Verbond tussen God en Zijn volk, en de geboden die de voorwaarden vormen voor dit Verbond.
De profetische boeken, de *nevi'iem* , vormen de tweede groep, omdat ze alle door profeten zijn geschreven. Dat wil niet zeggen dat ze uitsluitend profetieën bevatten. Een groot deel ervan, zoals Jehosjoea, Richteren, Smo'eel, Koningen, schrijft vooral geschiedenis. Ze worden 'de eerste profeten' (na Mosjè!) genoemd. Pas vanaf Jesjaja komen de profetieën centraal te staan. Die boeken noemt men 'de latere profeten'.
De profetische boeken worden onderscheiden van de Tora, omdat ze voortbouwen op Mosjè, de grootste aller profeten. Het verschil tussen Mosjè en de profeten na hem blijkt uit Num. 12:6-8: Tot de overige profeten spreekt God in vizioenen en dromen; tot Mosjè spreekt Hij echter *van mond tot mond, en zichtbaar, niet in raadselen en het beeld van de Eeuwige aanschouwt hij* .
De geschriften zijn niet geschreven door profeten, maar zijn de auteurs ingegeven vanuit de roeach hakodesj , de heilige geest. Dit is een niveau beneden dat van de profetie. Rambam (*Moré Nevoechiem*, II, 45) verklaart het verschil aldus: Wanneer God tot profeten spreekt in een droom of een vizioen, wordt hun tevens bekend gemaakt dát het om een profetie gaat. Wanneer David, Sjlomo of Daniël dromen of vizioenen krijgen, herkennen ze er wel Gods geest in, maar blijven ze spreken van dromen of vizioenen en niet van profetieën. 'Ook al zagen Daniël en Sjlomo *een engel in een droom* , toch herkenden ze in hun zielen dat dit geen zuivere profetie was, maar veeleer een droom, die hun de waarheid over bepaalde zaken onthulde. En dit is kenmerkend voor de groep mensen die spreken door de *roeach hakodesj* '.
In *Tenachon over de profeten* bespreken we stuk voor stuk de profetische boeken, zowel 'de eerste' als de 'latere'. In deze aflevering komt het boek Jehosjoea (Jozua) aan de orde. De aparte plaats van dit boek blijkt uit deze Talmoeduitspraak:
Zei Rav Ada in naam van Rabbi Chanina: Als Israel niet gezondigd had, zou hun alleen de vijf boeken van Mosjè zijn gegeven, en verder alleen het boek Jehosjoea, omdat daarin de verdeling van het land Israel beschreven staat. En waarom [alleen deze boeken]? Omdat er staat (Pred. 1:18): *in veel wijsheid is veel verdriet.* En Rasji verklaart: 'Omdat ze zich verzetten en zondigden werd hun veel wijsheid toegevoegd, nl. in de overige boeken, om ze te overreden.' (bNedariem 22b).

Geschiedenis als onderwijzing
Men kan de bijbel niet werkelijk begrijpen als men haar niet zo opvat: als een onderwijzing die niets is dan geschiedenis, en geschiedenis die niets is dan onderwijzing (Buber, 'Abraham der Seher', in Werke II,871). Volgens Cassuto (*Entziklopedie Mikraiet* III, 548) gaat het in het boek Jehosjoea niet om een verslag van de verovering van het land. Het gaat in de bijbelse verhalen nooit om geschiedschrijving alleen. Waar het in het boek Jehosjoea om gaat, is te laten zien hoe de beloften van de Eeuwige aan de voorouders nu worden vervuld. En dat niet alleen inhoudelijk: ook de plaatsen waar Awraham en Ja'akov zich legerden bij hun komst in het land keren terug. Uit de weelde van verhalen die in Israel de ronde deden over de veldslagen en oorlogen ten tijde van de verovering, zijn die verhalen gekozen die de overeenkomst laten zien tussen de lotgevallen van de voorvaderen en die van hun nazaten. En ze zijn zo geordend, dat ze deze overeenkomst onderstrepen. De eerste veldslag waarvan het boek Jehosjoea rept is die om Ai, ten oosten van Beet Eel. Twee wonderen (de doortocht door de Jordaan en de val van Jericho) dragen het volk daar als het ware in één keer heen. Daar, bij Ai-Beet Eel begint dan de eigenlijke verovering. Een kenmerkende uitdrukking uit Gen. 12:8 (*Beet Eel ten westen en Ha'ai ten oosten*) keert in ons boek vrijwel net zo terug (7:2; 8:9 en 12). Na het verhaal over de verovering van Ai volgt meteen (8:30) hoe Jehosjoea een altaar bouwt voor 'de Eeuwige, de God van Israel' (de Naam die in Gen. 33:20 bij Ja'akov wordt gebruikt) op de berg Eval, dwz. bij Sjechem, waar niet alleen Ja'akov, maar ook Awraham een altaar bouwde. Hoe ze daar kwamen, en hoe ze het gebied daar tussen veroverden, wordt niet vermeld. Het gaat er om die twee punten, Ai-Beet Eel en Sjechem te doen uitkomen, die in het leven van Awraham en Ja'akov zo'n belangrijke rol spelen en het midden van het land

Jehosjoea, de leerling van Mosjè

Mosjè en Jehosjoea vormen een ongewone combinatie, even zeldzaam in de Joodse geschiedenis als in de annalen der mensheid. Mosjè is een van de weinige grote leiders die een leerling wist te vinden die hem niet alleen navolgde, maar die zijn eigen persoonlijkheid complementeerde.
Jehosjoea's kracht als militair leider, als staatsman en als geestelijke autoriteit zijn het gevolg van de voortdurende leiding die hij ontving van een hogere macht. Op elk kritiek moment, voor elke belangrijke beslissing, kreeg hij van boven instrukties hoe hij handelen moest. In dit opzicht was hij als Mosjè. Maar hij zette een leiderschap voort dat buiten zijn toedoen tot stand was gekomen. Uiteindelijk was het zijn taak om - door verovering en nederzetting - het grote plan van Exodus tot een beslissend einde te brengen. Dank zij zijn optreden werd de Exodus voltooid.
Mosjè was de centrale figuur van de Uittocht uit Egypte. Maar de voltooiing van deze taak lag in handen van Jehosjoea. Daarom is het tijdperk van Mosjè pas ten einde met de dood van Jehosjoea, en niet met die van Mosjè. Pas met de dood van Jehosjoea komt de periode van Exodus tot een einde en begint voor het Joodse volk een nieuw tijdperk. Dit nieuwe tijdperk kan worden gezien als de geschiedenis van een Israel dat op eigen kracht verder gaat, worstelend met de onvermijdelijke conflicten van het natie-zijn.
De chachamiem (bBava Batra 75a) noemen Mosjè de zon en Jehosjoea de maan. Daarmee wordt de grootheid van beiden geschilderd in contrast met de lichten die volgden. Maar tevens is Mosjè de bron van het licht en Jehosjoea de weerschijn, ook al verlichtten beiden de wereld en verbreidden ze het Woord Gods. Maar Mosjè sprak rechtstreeks met God, terwijl Jehosjoea tot God sprak als mens, of liever: als profeet.
Maar er is meer dan een contrast tussen groter en kleiner, of tussen een creatieve, oorspronkelijke persoonlijkheid en een uitvoerder. Jehosjoea vertoont trekken die niet alleen uniek en oorspronkelijk zijn, maar die in Mosjè ontbreken. Mosjè was geen man van daden of een praktisch denker. Om bij het volk over te komen moest hij geholpen worden door figuren die een nauwere band met zijn mensen onderhielden: Aharon en Jehosjoea. Mosjè begreep het volk vanuit zijn éigen grootheid, en dat met de uiterste graad van zelfopoffering en liefde. Maar hij stond boven en buiten zijn mensen. Hij leidde ze en had geen ander doel dan hun welzijn. Maar tot hun problemen en behoeften had hij geen verhouding.
De figuur die zijn visie en profetische boodschap in praktische werkelijkheid vertalen kon was Jehosjoea. In die zin was Jehosjoea niet een kopie of een verlengstuk van Mosjè, maar de aanvulling van Mosjè's persoonlijkheid. Mosjè was de man van de geest, van het manna uit de hemel, van de zuil van vuur en van alles wat buiten de gewone wetten van de fysieke wereld lag. Maar het land Israel wás een fysieke plaats. De Tora van Mosjè en de persoonlijkheid van Mosjè stonden boven de wereld. Om deze bovenwereldlijke Tora naar beneden te brengen, om de profetische boodschap te brengen naar het domein van het fysieke, waar de betreffen. In de hoofdstukken 9 en 10 volgt dan de verovering van het land ten zuiden van Ai-Beet Eel, en in hoofdstuk 11 de verovering van het land ten Noorden van Sjechem. Deze zelfde driedeling van het land vinden we ook in de verhalen van Awraham en Ja'akov. In Joz. 24:23 gebiedt Jejosjoea de kinderen Israels: *Doe weg de vreemde goden die in jullie midden zijn*, vrijwel dezelfde woorden die ook Ja'akov in Sjechem gebruikt (Gen. 35:2). Bovendien wordt op beide plaatsen melding gemaakt van 'de eik' die bij Sjechem was (Gen.35:4, Joz.24:26). Deze parallellen kunnen geen toeval zijn. Ze berusten op het beginsel 'de werken van de voorouders zijn een teken voor de kinderen'. Vgl. daartoe ook *Tenachon over de Tora*, p. 57 en 58.

De naam Jehosjoea
Jehosjoea heette oorspronkelijk 'Hosjea' ('hulp'; vgl. Num.13:8). In Num. 13:16 verandert die naam in 'Jehosjoea' ('wien de Eeuwige helpt'): *En Mosjè noemde Hosjea ben Noen Jehosjoea* . Daarover de volgende midrasj:
'Leerde Rabbi Hosjia: de letter Jod [i of j] die Hij genomen had van Sarai [*Gen.17:15*] wierp zich neer voor de Eeuwige en zei: Heer der wereld, aan die rechtvaardige [*dus aan Sarai*] ontneem je mij!? Zei hem de Heilige Hij zij gezegend: Zoals je toen achter Sara's naam gestaan hebt, zo kom je eens voor-aan te staan [*nl. bij Jehosjoea*]' (jSanhedrin 2,6).
'Hoewel de Heilige Hij zij gezegend zelf een letter uit de Tora had weggenomen, gaf Hij hem op een andere, en eervoller plaats weer terug' (Ha'ameek Davar).

De macht der motivatie
Op weg van Gilgal naar Giv'on legden Jehosjoea en zijn mannen in één nacht een afstand af van 25 km met 1 km bergopwaarts. Ondanks dat vochten ze de hele volgende dag. Vandaar (10:14): *Nooit was er één dag als die dag, noch ervoor noch erna.*

mensen hem aanvaarden kunnen, was een ander voertuig nodig: Jehosjoea.
Deze relatie tussen Mosjè en Jehosjoea is een refrein dat in hun contacten steeds weer terugkeert. In de oorlog met Amalek stond Mosjè op een heuvel te bidden, terwijl Jehosjoea uitging om te vechten. Toen Mosjè Sinaj opging naar de nevel en de wolken waar God was, begeleidde Johosjoea hem een eindweegs. Aharon en Choer bleven bij het volk; Jehosjoea bleef op de helling van de berg. Ook Jehosjoea hoorde niet tot het volk; ook hij stond boven ze. Maar tegelijkertijd was hij niet Mosjè, maar stond hij ergens tussen hem en het volk. Toen Mosjè terugkeerde van de berg was Jehosjoea de eerste en enige die de tafelen der Wet nog ongebroken zag, de enige die hem begeleidde en uiteindelijk de volbrenger werd van Mosjè's wensen.
Jehosjoea's praktische visie op de situatie was echter superieur aan die van Mosjè. Vandaar dat hij, en niet zijn leraar Mosjè, degeen werd die de vervulling bewerkte. Tegelijkertijd was Jehoesjoea zich ten volle bewust van zijn plaats als 'de dienaar van Mosjè', die zijn opdrachten uitvoert. En nadat Joehosjoea de taak had volbracht die Mosjè hem had opgelegd, ondersteepte hij opnieuw dat zijn taak geen andere was dan de voltooiing van een ontzagwekkend plan [*hoofdstuk 24*].
Deze afscheidsbijeenkomst, waarin Jehosjoea de voltooiing van zijn taak verwoordt, markeert het einde van een tijdperk in de geschiedenis van het volk. Jehosjoea ontbindt het leger dat hij zelf heeft gevormd en hij proklameert - bijna utopisch - het einde van de staat: Er zou geen centraal gezag meer zijn, iedereen zou voor zichzelf kunnen beslissen. Hij, Jehosjoea, heeft zijn taak vervuld en een periode in de geschiedenis afgesloten. Daarom overziet hij in deze merkwaardige bijeenkomst de geschiedenis van het Joodse volk: Onze voorouders leefden aan de andere kant van de rivier, en ze dienden andere goden. En nu heeft God ons gebracht naar dit land, waar we Hem kunnen dienen. De belofte aan Mosjè en de kinderen Israels is vervuld. In vrijheid kan er nu gekozen worden of God gediend zal worden, dan wel andere goden.
Met deze terugblik op de grondslagen laat Jehosjoea zien hoezeer hij er zich van bewust was dat zijn werk een voortzetting en een voleindiging was, leidend tot een nieuw begin. Hij was degene die in feite de concrete verwerkelijking in leven riep van de hoop en de droom van de voorouders waaruit het volk voortkomt, en van Mosjè die het uit Egypte leidde.
Van dit punt af begint Israel zijn eigen leven te leiden en verantwoordelijkheid te nemen voor zichzelf. Met de dood van Jehosjoea, werd Israel zelf de held van de geschiedenis. Jehosjoea was zich van dit alles bewust. Hij deed geen pogingen een machtsdynastie te scheppen voor zijn familie of de mensen om hem heen. In zijn laatste daden toonde hij hoezeer hij de aard van dit nieuwe tijdperk en zijn rol in de Tora doorzag. (Naar A. Steinsaltz, *Demoejot min haMikra* , Jerusalem 1980. Engelse vertaling *Biblical Images* , New York 1984.)

Kena'an vóór de verovering
Het land Kena'an was geen politieke eenheid die zich tegen indringers kon verdedigen. Het land was verdeeld in tal van koninkrijkjes, meestal bestaande uit een stad met haar omgeving. Ze stonden alle onder het gezag van Egypte, dat een bestuurlijk en militair netwerk over het land had gelegd, met versterkingen op strategische punten, zoals in Beet Sjean en Megiddo. Om greep op het land te houden, speelde het Egyptische bestuur de koninkrijkjes tegen elkaar uit, wat niet moeilijk was omdat ze toch al voortdurend met elkaar overhoop lagen. Het land verkeerde hierdoor in een chaos, die nog verergerd werd door het optreden van de Egyptische troepen die reizigers en karavanen aanvielen en beroofden. In een papyrus uit de 13e eeuw beschrijft een Egyptische reiziger in Kena'an hoe levensgevaarlijk de reis van Emek Jizraeel naar Jafo toen was. In een ander papyrus beklaagt de koning van Jerusalem zich erover dat een karavaan die hij naar Egypte gestuurd had in het dal van Elon was aangevallen en beroofd. De voortdurende onrust, de economische druk die het Egyptische bestuur op het land legde en de onderlinge wedijver tussen de stadstaatjes leidden tot een situatie van vrijwel algehele demoralisatie. Aldus de toestand waarin Jehosjoea Kena'an aantrof.
De handen van Egypte waren intussen gebonden door invasies van de 'volken van de zee' (uit Kreta en de Griekse eilanden). Een deel daarvan had zich al in de tijd van de Uittocht in het zuid-westen van Kena'an neergezet, tussen El Arisj en Gaza. Dit zijn de Filistijnen waarvan sprake is in Ex.13:17 en in Deut. 2:23, waar ze 'Kaftoriem' (Kretensers) worden genoemd. In de dagen van Jehosjoea vormden ze echter nog geen bedreiging. Dat worden ze pas onder Sjimsjon, wanneer nieuwe golven zich gaan nestelen in de grote kustplaatsen. (Zie ook *Tenachon over de Tora* , p. 308.)

De profeet en de oorlog

Dat Jehosjoea een profeet is staat buiten elke twijfel. Veertien keer wordt in zijn boek vermeld dat de Eeuwige rechtstreeks tot hem sprak. Het boek begint al meteen zo: *En het was na de dood van Mosjè, de knecht van de Eeuwige, dat de Eeuwige sprak tot Jehosjoea ben Noen.* In 20:1 vinden we een formulering die verder alleen voorkomt in de Tora: *En de Eeuwige sprak tot Jehosjoea, zeggende...* Net als Mosjè bij de braambos (Ex.3:2-6) heeft ook Jehosjoea deel aan een Goddelijke verschijning (5:13-15). En net als Mosjè bidt hij voor het volk en klaagt hij over Gods handelen, en antwoordt God hem (7:7-15). En net als Mosjè en andere profeten gebeuren er via hem wonderen, zoals het overtrekken van de Jordaan, de val van Jericho's muren en het stilstaan van de zon bij Giv'on. In dit laatste geval wordt zelfs gezegd (10:14): *Niet was er zoals deze dag, noch er voor, noch erna, dat de Eeuwige gehoor gaf aan de stem van een mens.* En tenslotte: net als de meeste profeten vermaant Jehosjoea het volk en spreekt hij bij twee gelegenheden het volk toe, vol bewogenheid om de toekomst (hfdst. 23 en 24).
Des te opvallender is het dat hij in Tenach zelf nimmer met 'profeet' wordt aangeduid. Zou de verklaring kunnen zijn dat iemand die alle eigenschappen van een profeet heeft, niet met deze eretitel wordt aangeduid wanneer hij tevens een man van oorlog is? Ter ondersteuning van deze gedachte kunnen we wijzen op wat er verteld wordt over Mosjè en Sjmoe'el. Wat Mosjè betreft, vinden we nergens dat Mosjè zèlf aan oorlogshandelingen heeft deelgenomen. In de strijd tegen Amalek is het Mosjè die bidt, terwijl Jehosjoea de strijd aanbindt (Ex. 17:9). In de eerste oorlog tegen de Kena'aniet Arad (Num.21:1-3) is het Israel dat strijdt; de naam van Mosjè wordt niet genoemd. Hetzelfde geldt voor de oorlogen tegen Sichon (Num. 21:24-25) en Og (21:33-35). Wanneer in Jehosjoea 12 alle veroveringen worden gememoreerd, wordt van de veroveringen uit de tijd van Mosjè dit gezegd (12:1): *En dit zijn de koningen die de kinderen Israels sloegen* . Van de veroveringen onder Jehosjoea wordt in 12:7 echter gezegd: *En dit zijn de koningen van het land die Jehosjoea sloeg met de kinderen Israels.* Alsof wil worden onderstreept dat de oorlogen in de Tora alleen door het volk werden gevoerd, en in het boek Jehosjoea door hem én het volk [*Joz.12:6 hoeft dit argument niet te ontkrachten; Mosjè wordt daar tweemaal uitdrukkelijk 'de knecht van de Eeuwige' genoemd. Volgens Malbiem wil dat zeggen dat de verovering in wezen het werk Gods was*]. Ook uit het verslag van de laatste strijd ten tijde van Mosjè (Num. 31:6 en 11-12) blijkt dat Mosjè zelf niet aan de oorlog deelnam.
Ook Sjmoe'el onderscheidt zich van alle richteren doordat hij zelf als profeet nooit aan oorlogshandelingen deelnam. 1Sam.12:7 lijkt dit op het eerste gezicht tegen te spreken. Er staat immers: *Wie niet zelf uittrekt achter Sja'oel en achter Sjmoe'el...* Dat lijkt erop of Sjmoe'el net als de andere richteren voorop gaat in de strijd. Uit 12:11 blijkt echter dat de oorlog zelf door Sja'oel werd gevoerd. Abravanel merkt dan ook op: '*Achter Smoe'el* wil alleen zeggen dat ze het profetische wóórd van Sjmoe'el moeten volgen en op God

De verovering van het land
Jehosjoea vestigt zijn eerste basis in Gilgal, dicht bij de Jordaan. En wel om twee redenen: de bevoorrading moest eerst nog komen uit het overjordaanse. Vanuit Gilgal konden bovendien de stammen ten oosten van de Jordaan worden beschermd, waarvan de mannen deelnamen aan de verovering.
Het eerste doel van Jehosjoea was het drijven van een wig in het midden van het land, zodat het noorden van het zuiden werd gescheiden. Daarna kon hij eerst de koningen van het zuiden, en daarna die van het noorden bestrijden. Na de verovering van Jericho en Ai verbreedde en verlengde hij het bruggehoofd tot Beet Eel en bedreigde hij de Giv'onieten die ten noorden van Jerusalem woonden. De Giv'onieten probeerden niet zich te verdedigen, maar sloten onder valse voorwendselen een verbond met Israel. De onderwerping van de Giv'onieten legde de steden van het zuiden bloot voor de aanval. Vijf koningen van het zuiden verenigden zich tot een aanval op Giv'on. Jehosjoea wachtte de aanval niet af, maar bestormde hen in een nachtelijke aanval. Een voor een konden nu de steden van het zuiden worden veroverd: Makeda, Livna, Lachisj, Eglon, Chevron, Devir. *En Jehosjoea sloeg heel het land, het gebergte en het zuidland en de laagte en de afloop der wateren en al hun koningen ... van Kadesj Barnea en tot Aza toe en het hele land Gosjen, tot Giv'on* (10:40-41). De laatste oorlog van Jehosjoea betrof de koningen van het noorden. Eerst Chatsor, *want Chatsor was toen het hoofd van deze koninkrijken* (11:10). Hiermee kwam de Galiel in handen van Israel.
Gemakkelijk waren deze oorlogen allerminst. Ze strekten zich uit over een periode van zeven jaar. Immers, Kalev was 40 toen hij met de verspieders meeging uit Kadesj Barnea. Aan het eind van de verovering van het land was hij 85. De tocht door de woestijn duurde 38 jaar. De verovering duurde dus zeven jaar (14:7-11).

moeten vertrouwen'.
Wanneer in 1Sam.7 de Filistijnen een nieuwe strijd met Israel aanbinden, wendt het volk zich tot Sjmoe'el en zegt (8): *Zwijg niet wegens ons van te roepen tot de Eeuwige onze God, dat Hij ons uit de hand van de Filistijnen bevrijdt* . Wat ze van Sjmoe'el vragen is dat hij voor ze bidt, niet dat hij ze aanvoert in de strijd. *En Sjmoe'el riep tot de Eeuwige voor Israel en de Eeuwige antwoordde hem* en redt het volk door een wonder (9-10). Van Israel wordt verteld: en de mannen van Israel togen uit *Mitspa en vervolgden de Filistijnen* (11). En wat doet Sjmoe'el? *Sjmoe'el nam een steen (12) en hij noemde die Even haEzer* ['Steen der hulp'] *en hij zei: Tot hier heeft de Eeuwige ons geholpen* (12).
Ook de profetes Devora neemt niet persoonlijk deel aan de strijd, zoals blijkt uit Richt. 4:8-9.
Maar wat doen we nu met het feit dat zowel Sjmoe'el als Eliahoe persoonlijk bloed vergoten hebben? Sjmoe'el dat van Agag (1Sam.15:32-33) en Eliahoe dat van de Ba'alsprofeten (1Kon. 18:40)? Wanneer Agag voor Sjmoe'el geleid wordt, zegt hij: *voorwaar, de bitterheid des doods is geweken* . Over deze duistere zin zegt Ralbag: 'Agag was bang toen hij voor Sjmoe'el gebracht werd. Maar toen hij Sjmoe'el zag, kwam hij onder de indruk van de grootte van diens menslievendheid en erbarmen. Daarom zei hij *de bitterheid des doods is geweken* , ik ben nu in handen gevallen van iemand die zich over me erbarmen zal. Maar toen Sjmoe'el begreep dat Agag meende door hem te worden gered, zei hij: nee, het is niet zoals je denkt: je zult een wrede dood sterven: *Zoals jouw zwaard de vrouwen van hun kinderen heeft beroofd, zo zal jouw moeder van haar kind worden beroofd.*' Zelfs voor een Amalekiet als Agag is het ongerijmd dat een profeet iemand zou doden! Maar nu de koning, Sja'oel, in gebreke is gebleven Gods opdracht uit te voeren, móet de profeet het wel zelf doen. Hetzelfde geldt voor Eliahoe: wanneer Achav, onder invloed van Izèvel nalaat de profeten van Ba'al te verdelgen, zit er niet anders op dan dat Eliahoe dit op zich neemt.
Terug weer naar ons uitgangspunt. Door Jehosjoea nergens profeet te noemen, ook al is hij vele opzichten weinig minder dan Mosjè, suggereert Tenach een wezenskenmerk van de Bijbelse profeet. De profeet krijgt tal van taken opgegelegd: het bidden tot God, tussenpersoon zijn tussen God en Zijn volk, het realiseren van Gods wonderen en soms zelfs daden als de juist genoemde van Sjmoe'el en Eliahoe. Maar zoals het heiligdom en het zwaard in wezen onverenigbaar zijn en zich nooit kunnen verbroederen, zo is de profetie onverenigbaar met de oorlog, ook niet met oorlogen die door God zelf zijn geboden. Een bevestiging van deze gedachte vinden we in een korte opmerking van Ramban (bij Gen. 49:18): 'Want Sjmoe'el was een profeet en hij voerde geen oorlog voor het volk.' Sjmoe'el zelf zegt (1Sam.8:20) dat het aan de koningen is om oorlog voeren. Sjmoe'el zelf is geen legeraanvoerder. Hij is profeet. (Naar J.Jacobson, *Chazon baMikra* , 1, p. 375-380; vgl. ook p. 8 over 'Geweld in de bijbel'.)

Zelfs wat hij niet van zijn leraar had gehoord ...

De volgende Talmoedpassage laat zien hoe een waarachtige leerling zelfstandig, maar in de geest van zijn leraar diens lering voortzet: 'Rabbi Tanchoema, in naam van Rav Hoena: *En Betsaleel de zoon van Oeri, zoon van Choer uit de stam Jehoeda, deed alles wat de Eeuwige Mosjè had geboden.* Er staat niet 'wat Mosjè hem had geboden', Er staat *wat de Eeuwige Mosjè had geboden.* Dwz. zelfs de dingen die hij niet van zijn leraar Mosjè gehoord had begreep hij van binnenuit, precies zoals het Mosjè op Sinaj gezegd was! Rabbi Jochanan, in naam van Rabbi Benaja [*wijst op Joz.11:5*]: *Zoals de Eeuwige Mosjè Zijn dienaar had geboden, zo gebood Mosjè Jehosjoea, en zo deed Jehosjoea, hij liet niet één woord achterwege van van al wat de Eeuwige Mosjè had geboden.* Ook hier staat *alles wat de Eeuwige Mosjè had geboden [en niet: alles wat Mosjè Jehosjoea had geboden*]. Dwz zelfs wat hij niet uit de mond van zijn leraar had vernomen, begreep hij van binnenuit, precies zoals het Mosjè op Sinaj gezegd was. Rabbi Jochanan zei in naam van Rabbi Benaja, en zo zei ook Rabbi Choena in naam van Rabbi naar aanleiding van [*Malachi 2:6*]: *De Tora van waarheid was in zijn mond en ongerechtigheid was niet op zijn lippen.* 'De Tora van waarheid': dat slaat op wat hij hoorde uit de mond van zijn leraar. 'En ongerechtigheid was niet op zijn lippen': dat slaat op wat hij niet uit de mond van zijn leraar gehoord had [*dat begreep hij van binnenuit*]. En zo zeggen het de chachamiem [*n.a.v. Spr. 3:26*]: *Want de Eeuwige God zal er zijn in je vertrouwen en je voet behoeden voor de val.* Zelfs datgene waarop je je vertrouwen stelt *[maar wat je niet zeker weet, daarin behoedt de Eeuwige je*]. 'En je voet behoeden voor de val'. Rabbi Dossa begrijpt: voor het leren van onjuiste dingen. En de chachamiem zeggen: 'Voor de overtreding'. (jPea, 1.)

Geweld in de Bijbel

Op het eerste gezicht is het niet mis wat in de Hebreeuwse Bijbel over oorlog en geweld te lezen staat: *Uit de steden van de volken die de Eeuwige je God je als erfgoed geeft, mag je geen enkele ziel in leven laten* (Deut.20:16). In het boek Jehosjoea wordt verteld hoe de Israelieten bij de verovering van Kena'an elke veroverde plaats tot de laatste man uitmoorden, mannen, vrouwen en kinderen, soms zelfs ook de dieren (Joz.6:21; 8:24; 10:28-40; 11:10-15). Hoe kunnen we dit begrijpen?

Beginnen we met de vraag waaraan Israel het recht ontleende Kena'an te veroveren. God heeft het land uitgekozen om er een volk te laten wonen dat voorbeeldig kan zijn voor alle volken der aarde. Voorbeeldig niet alleen in zijn slagen, maar ook in zijn falen. De Kena'anieten konden dat niet zijn. Ze erkenden zelfs niet de meest elementaire geboden van menselijkheid. Met hun afgodendienst, hun rechteloosheid en hun mensenoffers hadden ze hun recht op het land verspeeld. Er moest een volk komen dat deze elementaire geboden van menselijkheid hoog hield, om duidelijk te maken wat de doel en de zin is van menselijk leven op aarde: het realiseren van één wereld van vrede en gerechtigheid; een wereld waarin God zelf zou kunnen wonen. Ook Israel wordt voortdurend voorgehouden dat het zijn recht op het land verspeelt wanneer het ongerechtigheid bedrijft. En meer dan eens gebeurt dat. Maar wel houdt God het voortdurend de belofte voor dat het eens zal kunnen terugkeren. Dank zij die belofte blijft er een plaats en een volk op aarde dat de opdracht tot menselijkheid belichaamt, een volk waaraan falen en slagen kan worden afgelezen. Zo blijft Israel zowel in zijn land als in zijn ballingschappen de toetssteen der volken, in al zijn grootheid en in al zijn ellende. Maar niet alleen Israel wordt getoetst. Ook de volken worden getoetst, in hún verhouding tot Israel, en daarmee in hun verhouding tot de opdracht die voor alle mensen geldt.

Maar hoe verwerft Israel het land dat het is toebedeeld? Waarom met het zwaard? Eenvoudig omdat het in de meeste gevallen niet anders kon. De Bijbel is een realistisch boek. Het houdt de mensen het ideaal voor van een wereld van vrede. Maar die vrede moet worden gerealiseerd. Er zijn weinig begrippen die in de mondelinge en schriftelijke Tora hoger worden aangeslagen dan de vrede. 'Zo groot is de vrede', lezen we in Midrasj Tanchoema (Tsav 7), 'dat zelfs afgodendienst zou worden vergeven wanneer Israel - de toetssteen - werkelijk als één gemeenschap met elkaar in vrede leven zou.' Met andere woorden: terwille van de vrede onder de mensen is zelfs God bereid zich terug te trekken. Maar Bijbel en Jodendom maken zich geen illusie dat geweldloosheid altijd vrede betekent of zal brengen. En ze maken zich geen illusies dat een situatie zonder oorlog met vrede kan worden vereenzelvigd. De rabbijnen concretiseren deze gedachte in het model van de rodeef , de achtervolger, die het oogmerk heeft te doden. Geconfronteerd met de rodeef staat de mens voor de keuze tussen twee soorten geweld: passief geweld en actief geweld. Of hij laat de rodeef leven en wordt daardoor mede-plichtig aan de moord die het gevolg is

De eerste leerlingen van de Tora

Joz.1:1: *En het gebeurde na de dood van Mosjè, de knecht Gods, dat de Eeuwige sprak tot Jehosjoea ben Noen, de dienaar van Mosjè...*

Na de dood van Mosjè werd Jehosjoea leider van het volk. Hij erfde de profetische en geestelijke gaven van zijn leermeester (zie ook p.14). Jehosjoea werd net als Mosjè door God gekozen op grond van een bizondere eigenschap:de deemoed. Mosjè werd op grond van zijn deemoed gekozen om de Tora aan Israel te onderwijzen. In de Mechilta (Jitro, 9) lezen we: *En het volk bleef van verre staan, maar Mosjè naderde tot de donkerheid waarin God was* (Ex.20:18 [21]) en de reden hiervoor was zijn deemoed. Want er staat (Num.12:3) *Mosjè nu, was een zeer deemoedig man* . Zoals water alleen stroomt van een hoge naar een lage plaats, zo verblijft de Tora alleen bij iemand die nederig is van geest (Derech Erets Zoeta VIII).

Ook Jehosjoea was deemoedig. En ook hij werd gekozen omdat hij bereid was te dienen. Als 'dienaar van Mosjè' leerde hij het geleerde in praktijk te brengen. Volgens de rabbijnen moet iedere Toraleerling net als Mosjè en Jehosjoea, deze eigenschappen van dienstbaarheid en deemoed bezitten, wil zijn studie slagen. Voor wie Tora studeert vindt de openbaring van Sinaj immers steeds opnieuw plaats. En wie leert zet de lijn voort die bij Mosjè begon. De rabbijnen zijn de erfgenamen van Mosjè en via diens leerling Jehosjoea loopt een ononderbroken lijn van van leraren en leerlingen naar onze tijd. Vandaar het begin van *Spreuken der vaderen* : 'Mosjè ontving de Tora vanaf Sinaj en leverde haar over aan Jehosjoea, en Jehosjoea aan de oudsten, de oudsten aan de profeten en de profeten leverden haar over aan de mannen van de Grote Synagoge' (mAvot 1,1). (MvL)

Omhoogvliedende letters

Een bladzijde overdenking

Ga heen ... naar het land dat Ik je wijzen zal (Gen.12:1).
Hoe groot is het gebod naar het land Israel te gaan!
Het was het eerste gebod dat ooit een Jood geboden is. (Rabbi Me'ier Jechiëel van Ostrovtsa)

De veertig jaar van het vervreemdende leven in de woestijn staan model voor de 2000 jaar van verstrooiing: het leven met Tora werd een hoop, in plaats van een onmiddellijk geleefde totale ervaring. De dromen, idealen, verwachtingen werden een geestelijke wereld op zichzelf, los van de toetsing, de vormgeving en de transformaties van een geleefde werkelijkheid. De wereld van ideeën behelst meer verwachtingen dan de werkelijke wereld kan realiseren. Dromen geven zicht op de werkelijkheid, maar moeten tevens worden geconfronteerd met de eisen van de werkelijkheid.
Dit was Jehosjoea's probleem toen hij het leiderschap overnam van een volk, tot dusver geleid door een leraar van ideeën, onze leraar Mosjè. Het boek Jehosjoea gaat over de concretisering van de droom om een volk te planten in zijn eigen aarde. Het is de terugkeer tot de realiteit: *En de Eeuwige sprak tot Jehosjoea, de zoon van Noen, Mosjè's dienaar: Mosjè, Mijn knecht is dood. En nu: sta op, ga over deze Jordaan, jij en het volk, naar het land dat Ik ze heb gegeven, aan de kinderen Israels* (Joz. 1:2). Met andere woorden: Ga over de Jordaan. Maak je voeten nat. Het verleden is achter de rug. Steek de Jordaan over en stap de werkelijkheid binnen. Na de 2000 jaar van verstrooiing staat in onze eeuw het volk voor dezelfde uitdaging.
(*Entering Israel in the Footsteps of Jehoshua*, The Shalom Hartman Institute for Advanced Judaic Studies, Jerusalem, zj.)

Naar het land: Ook in het aardse en het materiële ligt heiligheid besloten.
Dat Ik je wijzen zal: om je de vonk van heiligheid te leren kennen die in alles besloten ligt.
(Rabbi Jissachar Dov van Walbroz)

De ziel is niet op aarde gekomen om te eten en te drinken.
Maar wanneer we het haar onthouden vlucht ze.
(Rabbi Chajiem van Tsanz)

לשבוח גלות vergeten is ballingschap
לזכור גאולה herinneren verlossing
(בש"ט) (Ba'al Sjem Tov)

en die hij misschien had kunnen voorkomen; óf hij doodt de rodeef en voorkomt daarmee moord. Wat we ook kiezen, belangrijk is in te zien dat het passieve geweld van de ene keuze niet beter of onschuldiger is dan het actieve geweld van de andere keuze. Karl Jaspers heeft het dilemma eens heel kernachtig uitgedrukt: 'De militarist verzwijgt de gruwelen van de oorlog; de pacifist verzwijgt de gruwelen van de vrede' (die immers onmenselijkheid kan laten voortbestaan). Wel moet altijd eerst de weg van de vrede worden verkend. En die opdracht krijgt Israel ook wanneer het tegen de Kena'anitische volken ten strijde trekt: *Wanneer je een stad genaderd bent om daartegen strijd te voeren, stel ze dan eerst vrede voor. Als ze je vrede aanvaarden en de poorten voor je open zetten, is heel de bevolking die daarin wordt aangetroffen jullie onderhorig en moet voor jullie werken* (Deut.20:11). Ten aanzien van de Kena'anitische volken - verklaren de rabbijnen - geldt bovendien de voorwaarde dat ze zich zullen houden aan de Noachitische geboden; de geboden van elementaire menselijkheid (vg. *Tenachon over de Tora* p. 48).
De oorlogvoering zelf is aan allerlei beperkingen onderhevig, opdat we nooit vergeten dat het uiteindelijk gaat om het leven.

Die dag , toen ze de opbrengst van het land aten, hield het manna op. De Israelieten kregen geen manna meer; dat jaar aten ze de opbrengst van het land Kena'an (Joz. 5:11-12).
'De terugkeer tot het land had iets van het spenen van de moederborst. De Israelieten ontdekten dat van nu af aan alleen wie door de week werkt, op Sjabbat zal eten. En dat de passiviteit die passend was in de woestijn, voor het leven in het eigen land niet meer voldoende was' (*Entering in the Footsteps of Jehoshua*, zie vorige bladzijde).

Vruchtbomen mogen terwille van een beleg niet worden omgehakt (Deut. 20:19), en ook het water mag men die bomen niet onthouden, voegen de rabbijnen toe. De Talmoed verbiedt volledige omsingeling van een stad of vijandelijk kamp. Het mag aan drie zijden worden belegerd, maar de vierde zijde moet vrij blijven om gelegenheid te geven tot vluchten. De toorn Gods uit 2 Kon. 3:27 wordt wel toegeschreven aan het feit dat men de vijand geen gelegenheid gaf tot vluchten.
In het Jodendom wordt oorlog dan ook nooit tot iets heiligs of verhevens. Het is altijd een verschrikkelijke en paradoxale keuze, zoals het model van de rodeef ons leert. In Num. 31 wordt verteld hoe de Israelieten op bevel van God ten strijde trekken tegen de Midjanieten. Na afloop van de strijd zegt Mosjè tegen de strijders: *Legeren jullie je zeven dagen buiten het kamp. Ieder van jullie die iemand gedood heeft, en ieder die een verslagene heeft aangeraakt, moet zich op de derde en op de zevende dag ontzondigen, zowel jullie als je krijgsgevangenen .*
Oorlog bezoedelt altijd, ook al wordt hij gevoerd om uiteindelijk menselijk leven op aarde mogelijk te maken. De vraag is niet of er ooit geweld mag worden gebruikt. De vraag is hoe we zo met geweld omgaan dat er een wereld van vrede, een wereld zónder geweld kan ontstaan. (EW&DvU)

Het verlossingsproces
Bij de Uittocht treedt Israel als volk-in-wording de geschiedenis binnen. Op Sinaj wordt het zaad van zijn bestemming in het volk geplant. In de 40 jaar van omzwervingen wordt het gereinigd van wat de vreemde cultuur en het slaafzijn in het volk hebben achtergelaten. Nu, bij de intocht, is het reinigingsproces voltooid. Wanneer het volk droogvoets de Jordaan overtrekt, is het of het vruchtwater breekt en het gerijpte volk in het eigen land geboren wordt. Hoofdstuk 5 van ons boek vat het hele verlossingsproces samen waarmee God Zijn belofte aan het volk waarmaakt. De belofte begint met een engel (Ex.3:2) en eindigt met een engel (Joz. 5:13). De Uittocht uit Egypte begint met een besnijdenis (uit Ex.12:48 maken Rasji en Ibn Ezra op dat toen ook in Egypte een groot aantal mensen alsnog besneden werd), en een Pesachviering. De Intocht wordt gevolgd door een 'tweede besnijdenis' (5:3) en een Pesachviering (11). Tussen Uittocht en Intocht een periode van zich los maken van het onreine verleden (weergegeven door de lange passage daarover die begint met 4 en eindigt met 9). Na de Intocht vlucht de *roeach* ('geest') van de Kena'anitische volken voor Israel, dat volgens de kabbala met de *roeach* Gods wordt vereenzelvigd (10). Het volk wordt nu niet meer gevoed door de navelstreng die het met God verbindt, maar moet zelf in zijn onderhoud voorzien (11-12). Dit hele verhaal is meer dan geschiedenis. Het is een model dat zich afspeelt in elk mensenhart. Egypte staat voor de dood (piramides, mummies, dodenboeken). De besnijdenis staat voor de bereidheid de begeerte te kanaliseren en door afstand doen de kern van het leven bloot te leggen. Pesach staat voor de bereidheid met deze gezindheid de geschiedenis in te gaan. Het is dank zij deze keuze dat de dood de huizen van de Joden overspringt (*pasach* ; vgl. Ex.12:23). De Uittocht staat voor de doorbraak die dit alles in ons le-

De heiligheid van land en volk

Joz.24:1 ev: *Daarna vergaderde Jehosjoea alle stammen van Israel te Sjechèm. Hij ontbood de oudsten van Israel, de oversten, de rechters en de opzieners, en zij stelden zich op voor het Aangezicht van God. En Jehosjoea sprak tot heel het volk: Zo zegt de Eeuwige, de God van Israel: Aan de overzijde van de rivier hebben vanouds jullie voorouders gewoond, Terach, de vader van Awraham en de vader van Nachor, en zij hebben andere goden gediend....*

Nadat Israel het land Kena'an had ingenomen en een zekere situatie van rust was ingetreden, sloot Jehosjoea te Sjechèm een verbond. Dit vormde de bevestiging en voortzetting van het verbond met Awraham en het verbond van Sinaj. Het verbond met Awraham werd nog met een enkeling gesloten. Aan de voet van Sinaj werd een verbond gesloten tussen God en het gehele volk. Dit vond plaats in de uitzonderlijke situatie van de woestijntocht. Jehosjoea sloot echter een verbond in een genormaliseerde situatie, in een heiligdom in de stad Sjechèm; de voorwaarden schreef hij in een wetboek (24:25-26). Dit verbond behelsde de toepassing van de Tora in de dagelijkse levenspraktijk van een gevestigde samenleving. Daarmee vormt Jehosjoea een schakel tussen Sinaj en onze dagelijkse omgang met Tora (Kaufmann).
Jehosjoea opent zijn toespraak met woorden waarin hij het belang en het doel van de verovering van het land opnieuw aan het volk duidelijk maakt. In een commentaar bij deze openingswoorden wordt Awraham vergeleken met een zaadhoudende vrucht, die zich in het land van zijn herkomst, het Chaldeese Tweestromenland, als het ware op onvruchtbare bodem bevond, omgeven door doornstruiken (nl. door de afgoderij van zijn familie). Net als een goede tuinder nam God deze veelbelovende vrucht op en zaaide hem in de vruchtbare aarde van het land Israel. Alleen in Israel kon het geloof van onze voorvader Awraham vruchtdragen en alleen daar kon levensheiliging het verbond met God gestalte geven (Malbiem). Uit deze verklaring komt het rabbijnse geloof naar voren in de speciale samenhang tussen Israel als heilig volk en de heiligheid van het land Israel. Alleen in dit land kunnen alle geboden van de Tora worden vervuld: 'Rabbi Simlai verklaarde: Waarom verlangde Mosjè onze leraar ernaar om het land Israel binnen te gaan? Wilde hij van de vruchten eten of zich verzadigen aan de overvloed? [*Dat is de reden niet*] Mosjè sprak: Vele geboden zijn Israel geboden, die alleen in het land Israel vervuld kunnen worden. Dat ik het land mag binnengaan, opdat ik al deze geboden kan vervullen' (bSota 14a). Het enige doel van de verovering van Kena'an, zo blijkt uit de woorden van Jehosjoea, is de opdracht een heilig volk te zijn en aldaar alle geboden van de Tora te vervullen.
Galoet, ballingschap, heeft daarom voor het Joodse volk altijd twee aspecten gekend: dat van het fysiek verdreven zijn uit het thuisland, en dat van de religieuze vervreemding. Ballingschap betekent voor een Jood het misssen van zijn bestemming en de ven teweeg kan brengen, en dat we als wonder ervaren. Sinaj staat voor het aanvaarden van Gods geboden als richtlijn op deze weg. De woestijn staat voor het proces van worsteling en innerlijke reiniging dat elk van ons moet doormaken om in zijn bestaan waarachtig leven te concretiseren.
Zoals Israel in dit proces van vallen en opstaan meermalen opnieuw in Egypte terecht komt (de ballingschappen), zo kent ook ieder van ons 'Egyptes' in zijn leven.
Vooral bij het lezen van de profeten is het van belang niet te blijven stilstaan bij de historische werkelijkheid waarin ze optraden, maar in te zien dat ze de historische situatie steeds weer belichten vanuit dit grondmodel van verlossing. En dit model geldt evenzeer de individuele nu levende mens als het volk Israel in heel zijn geschiedenis.

Jericho
Toen de koningen van Kena'an het wonder van de Intocht vernamen, was het *dat hun hart smolt en er geen roeach* ['geest'] *meer in ze was voor de kinderen Israels* (5:1).
Het is tekenend dat de eerste stad die Jehosjoea verovert hem niet door strijd in handen valt, maar door de *roeach* Gods: het geluid van de ramshoorns, die onmiskenbaar verwijzen naar het geluid van de ramshoorn die te horen was bij de openbaring op Sinai (Ex.19:16, 19, 20:18). Met andere woorden: de werkelijke macht achter de verovering van het land is niet het leger, maar de macht van Gods Woord.
Jericho was de oudste stad van Kena'an en symboliseert daarmee de hele Kena'anitische cultuur. Opgravingen leren dat de stad (met een oppervlak van ca 25 000 m2 en een inwonertal van 1500) omgeven was door een acht meter hoge dubbele muur. De binnenste was ca. 3,5 m breed, de buitenste 1,5 m. De ruimte ertussen bedroeg 3 m. De lengte was ca 600 m.

onmogelijkheid temidden van een onheilige omgeving de hoogste staat van heiligheid en nabijheid tot God te bereiken. De Joodse wijsgeer en 'proto-Zionist' Jehoeda haLevi (1080-1140) onderstreepte deze centrale betekenis van het land Israel voor het Joodse volk, ondanks de ervaring dat Gods Aanwezigheid het volk overal ter wereld, ook in ballingschap en verdrukking vergezelt: 'De zichtbare Goddelijke Aanwezigheid, Die van oog tot oog gezien wordt, is verdwenen [*met de verwoesting van de Tempel*], want zij wordt alleen geopenbaard op een bizondere plaats, aan een profeet of menigte die God behaagt. En daarnaar zien wij uit met het Schriftwoord *Oog in oog zien zij, wanneer de Eeuwige naar Tsion terugkeert* (Jesj. 52:8). En zo zeggen wij in het dagelijkse gebed: "Mogen onze ogen toezien, wanneer U naar Tsion terugkeert". De onzichtbare Goddelijke Aanwezigheid evenwel, verblijft bij iedere Jood en bij iedere waarachtige gelovige, bij ieder die zuiver van daden is, die rein van hart is en een oprechte gezindheid koestert tegenover de God van Israel. Maar het land Kena'an is uniek voor de God van Israel, en alleen daar kunnen de daden volmaakt zijn' (Koezari, v, 23).

In het vervolg (24:5-7) beschrijft Jehosjoea de gebeurtenissen van de Uittocht tot aan de komst bij het land Kena'an. Volgens de commentaren benadrukt Jehosjoea daarmee hoe Israel, nog altijd in de ban van de afgodendienst, met grootse wonderen bevrijd werd tot het inzicht dat het alleen op God mag vertrouwen. In de lange woestijntocht moest het volk de laatste resten van afgoderij afleggen en leren dat het uitsluitend op Gods kracht is aangewezen. In 24:8-9 herinnert Jehosjoea het volk eraan dat het een dubbele strijd heeft moeten leveren. Een fysieke tegen de Emorieten (24:8) en een geestelijke, bovennatuurlijke strijd tegen de antigoddelijke machten in de persoon van Bil'am, de profeet van Balak (9; vgl. Malbiem).

Israels vijanden zijn altijd gericht geweest op zowel de fysieke vernietiging van het Joodse volk, als op de vernietiging van zijn religie en cultuur. Uit de woorden van Jehosjoea en de geschiedenis van Bil'am leren we, dat vijandschap tegenover Israel in wezen vijandschap is tegenover God en de Tora. Dit herinnert ons aan een traditie over koning Sancheriv, die Judea wilde veroveren en de Tempel wilde verwoesten: 'Rabbi Chanina bar Pappa stelde twee Schriftverzen tegenover elkaar. Er is geschreven *Ik zal doordringen tot in Zijn uiterste hoogte* (Jesj.37:24) en Ik zal doordringen tot in zijn uiterste schuilplaats (2Kon.19:23). Deze afbreker [*Sancheriv*] sprak: Ik zal eerst doordringen tot in Zijn heiligdom beneden, en dan zal ik doordringen tot in Zijn heiligdom boven' (bSanhedrin 94b).

Deze dubbele en nog altijd actuele strijd is het gevolg van Israels opdracht een heilig volk te zijn in een heilig land. De voorwaarde voor de vervulling van deze opdracht is de erkenning van Gods liefderijke trouw (*chèsed*) in de geschiedenis (24:1-13) en de inzet om alleen Hem te dienen (14-24). Pas dan kan het verbond gesloten worden (25) en kan de Tora voor iedere generatie opnieuw worden verklaard en toegepast. (MvL)

Stenen ter herinnering

In het boek Jehosjoea vinden we een aantal verhalen waarin stenen een rol spelen. Zo werd op het graf van Achan, die door zijn diefstal van het verbannene Israel bij Ai een nederlaag deed lijden, een steenhoop opgericht (7:26). Jehosjoea schreef de Tora van Mosjè op stenen bij het altaar dat hij bouwde op de berg Eval. (8:30-32). Bij de verbondssluiting te Sjechèm richtte Jehosjoea een grote steen op als stille getuige van Israels vrijwillige afstand nemen van afgodendienst (24:25-28).

Wat valt uit dit alles te leren? Het antwoord valt af te leiden uit hfdst. 4, waar Jehosjoea één man van elk der twaalf stammen opdracht geeft een steen uit de Jordaan te nemen, om ze als herinnering aan de wonderbaarlijke doortocht in Gilgal (=steenkring) op te richten. Dit met de bedoeling de herinnering aan de doortocht voor het nageslacht levend te houden: *daarom zullen deze stenen voor de Israelieten tot een gedenkteken zijn voor altijd* (4:7).

Het Jodendom is een religie van gedenken, waarin telkens weer positieve en negatieve historische gebeurtenissen worden herdacht. Dit gedenken gebeurt aan de hand van concrete symbolen en riten. De ervaring van de voorouders wordt zo steeds weer geactiveerd om in iedere generatie door te werken. De symbolen verschaffen een direkte toegang tot de ervaring van vorige generaties, en in het moment van gedenken zijn we één met hen. Dit blijkt ook uit ons boek: *Wanneer jullie kinderen in de toekomst hun ouders vragen: Wat betekenen die stenen? Dan zullen jullie je kinderen doen weten: Op het droge is Israel hier door de Jordaan getrokken, omdat de Eeuwige jullie God het water van de Jordaan voor jullie heeft doen opdrogen, totdat jullie er door getrokken waren (4:21-23).* Het nageslacht wordt daarmee rechtstreeks bij de gebeurtenissen betrokken: jullie zèlf zijn als het ware door de Jordaan getrokken. (MvL)

Zon sta stil ...

10:12-14 *Toen sprak Jehosjoea tot de Eeuwige, op de dag waarop de Eeuwige de Emoriet aan de kinderen Israels had overgegeven en hij sprak het voor de ogen van Israel: Zon, bij Giv'on houd stil, maan in het dal van Ajalon! En stil hield de zon, en de maan bleef staan, tot een volk zich aan zijn vijanden wraakte. Staat dat niet in het Boek des Oprechten? De zon bleef staan aan de helft van de hemel, ze haastte zich niet onder te gaan, wel een hele dag. Niet was er zoals deze dag, noch er voor, noch erna, dat de Eeuwige gehoor gaf aan de stem van een mens. Want de Eeuwige streed voor Israel.*

Malbiem verheldert deze passage vanuit Ex. 34:9-27. Mosjè bidt daar: *Mocht ik gunst hebben gevonden in Uw ogen, mijn Heer, laat dan toch mijn Heer gaan in ons midden,* enz. Waar Mosjè om vraagt is dat de *hasjgacha* , de zorg Gods [*vaak vertaald met 'voorzienigheid', waarbij 'voorzien' moeten worden begrepen in de zin van iemand voorzien van wat hij nodig heeft*] zich rechtstreeks en zonder tussenkomst aan het volk mag openbaren, zodat de oorlogen door wonderen beslecht mogen worden, en niet langs natuurlijke weg. God antwoordt daarop: *Zie, Ik sluit een verbond. Voor heel je volk zal ik wonderen verrichten, zoals ze nooit geschapen zijn op heel de aarde, onder alle volken. Zien zal heel het volk in wiens midden je bent, het werk van de Eeuwige, hoe ontzagwekkend het is, wat Ik met je doen zal.* God geeft daarmee te kennen dat hij de bede van Mosjè zal vervullen, en dat Hij het volk op drie manieren van de andere volken uitzondert: 1 de wonderen die Hij voor het volk doen zal zullen openbaar zijn, en waarneembaar voor heel het volk. Daarop slaat *voor heel je volk zal Ik wonderen verrichten* ; 2 zulke wonderen zijn tot dusver nog niet voorgekomen: *wonderen zoals ze nooit geschapen zijn* ; en 3 deze wonderen zullen niet alleen bekend worden onder Israel, maar *onder alle volken,* opdat ze het werk van de Eeuwige zullen kennen. Daarna zegt God: *Neem in acht wat Ik je heden gebied. Zie, Ik drijf voor je weg de Emoriet en de Kena'aniet, de Chittiet,* enz. *Hoed je ervoor dat je geen verbond sluit met de bewoner van het land.* Dit wil zeggen dat deze wonderen zich zullen voordoen bij de verovering van het land op de zeven volken, waarvan de Emoriet als eerste genoemd wordt. Na het noemen van een aantal geboden, vervolgt God dan: *Schrijf je deze woorden op, want op grond van deze woorden sluit Ik een verbond, met jou en met Israel.* Met andere woorden: wanneer je de geboden niet in acht neemt zullen deze wonderen achterwege blijven. Mosjè schreef dit alles op, en het is deze passage in Exodus die nu genoemd wordt 'Het Boek des Oprechten'.
Daarmee wordt nu duidelijk wat Jehosjoea tot zijn gebed beweegt: Het moment is gekomen waarop God voor Israel de Emoriet bestrijdt en het verbond waarmaakt dat Hij toen met Mosjè heeft gesloten en dat is opgeschreven in het *Boek des Oprechten* , dwz in de Tora.

Jehosjoea in de midrasj
Zei Rabbi Sjim'on ben Gamliël: Drie decreten stuurde Jehosjoea naar het land Israel voor ze er binnentrokken: Wie vluchten wil, vluchte; wie vrede wil, sluite vrede; wie oorlog wil, voere oorlog. De Girgasjieten vluchtten naar Afrika [*volgens de Talmoed het land waarvan sprake is in 2Kon.18:32*]; de Giv'onieten sloten vrede; eenendertig koningen voerden oorlog en vielen in de strijd. (jSjevi'iet 6.)
2:1 *Jehosjoea de zoon van Noen had uit Sjittiem twee mannen als verspieders in stilte uitgezonden.* Wie waren dat? Onze wijzen leren: Dat waren Pinchas en Kalev; die zetten heel hun hart erop en slaagden in hun opdracht [*vgl. Num. 25:10 en14:24*]. En wat betekent 'in stilte'? Rabbi Jehoeda zegt: ze deden zich voor als schrijnwerkers . Rabbi Nechamja zegt: Ze deden zich voor als pottenbakkers en riepen: Potten te koop, wie ze nodig heeft kan komen en ze kopen! En waarom? Opdat ze niet zouden opvallen. Rabbi Sjim'on ben Jochai leert: *Chèresj* (in stilte) moet je nemen in zijn letterlijke betekenis van 'doofstom'. Jehosjoea zei ze: doe je voor als doofstommen, dan kom je hun geheimen te weten. Rabbi Sjim'on ben Elazar zegt: Als je je voordoet als doofstommen leer je hun karakter kennen. (Bemidbar Rabba 16,1).
10:12 *Zon te Giv'on houd stil,* enz. De zon zei tot Jehosjoea: Jij zegt mij 'Houd stil'?! Kan een kleine zijn mond opendoen en tegen een grote zeggen: 'Houd stil'?! Ben ik niet geschapen op de vierde dag, en jij op de zesde, en je zegt mij 'Houd stil'?! Antwoordde Jehosjoea: Een slechte dienaar ben jij! Heeft mijn vader [*Joseef: Jehosjoea is uit de stam Efrajiem, de zoon van Joseef*] je niet tot dienaar gemaakt? Heeft mijn vader je niet zo gezien in zijn droom en gezegd (Gen.37:9): *De zon en de maan en elf sterren wierpen zich voor mij neer* ? (Tora Sjlema, Wajesjeev, p.1405.)

Jehosjoea als leerling en leraar

(Uit de midrasj)

'En de Eeuwige sprak tot Mosjè: *Neem je Jehosjoea, de zoon van Noen, een man waarin geest is* (Num.27:18). Waarom 'neem je' en niet gewoon 'neem'? Omdat je een studiegenoot alleen verwerft met moeite. Er is gezegd (Avot deRabbi Natan A8) dat een mens zich een studiegenoot moet verwerven met wie hij de Schrift leest, de mondelinge uitleg bestudeert, met wie hij eet en drinkt en aan wie hij zijn geheimen onthult. En daarom staat er ook (Pred.4:9): *twee zijn beter dan één* en (idem 4:12): *een drievoudig snoer wordt niet spoedig verbroken* . De Heilige Hij zij gezegend zei tot Mosjè: Maak Jehosjoea tijdens je leven tot iemand die je uitleg vertolkt, en laat hem vragen stellen, uitleg en onderricht geven. Wanneer jij uit je leven bent heengegaan, kan het volk hem dan niet zeggen: tijdens het leven van je leermeester heb je gezwegen en nu geef je onderricht?!
Anderen zeggen: Hij [*Mosjè*] deed hem [*Jehosjoea*] van de aarde opstaan en plaatste hem tussen zijn knieën. En Mosjè en het volk hieven hun hoofden op om te luisteren naar wat Jehosjoea sprak. En wat zei Jehosjoea? 'Gezegend Gij Eeuwige, Die Zijn Tora door middel van Mosjè onze leraar heeft gegeven'. Zo waren de woorden van Jehosjoea.
Rabbi Natan sprak: Mosjè was gegriefd in zijn hart, omdat niet één van zijn zonen opstond [*als leider en om te onderrichten*]. Zei de Heilige Hij zij gezegend: Waarom ben je gegriefd omdat niet één van jouw zonen opstaat? Het is net als een koning van vlees en bloed, die wel een zoon heeft, maar een die niet geschikt is voor het koningschap. Hij ontzegt hem het koningschap, en geeft haar aan de zoon van iemand anders, een zoon die hij liefheeft. Dat is Jehosjoea. En die raadpleegt de priesters, de zonen van Aharon, die immers als jouw zonen zijn, zoals er staat (Num. 27:21): *Hij zal voor de priester Elazar staan* . (Sifré Devariem, Nitsaviem, 305.)

Jehosjoea was de leerling en studiegenoot van Mosjè. Hoe groot iemand ook is, het is altijd nodig een studiegenoot te verwerven met wie we een hechte band hebben en die ons in alle opzichten corrigeert. Waar twee in Gods Naam studeren is God aanwezig. Deze drievoudige band wordt niet spoedig verbroken en behoedt voor overtreding. Jehosjoea behoorde niet tot de priesterklasse en is daarom het model bij uitstek voor de latere Tora-geleerden, die hun waarde niet aan afstamming, maar aan studie ontlenen. De rabbijnen zagen hun verklaringen niet als eigenmachtige toevoegingen aan de Tora van Mosjè, maar zagen zichzelf als direkte leerlingen van Mosjè, die als het ware tussen de knieën van hun grote leermeester mogen staan.
In bovenstaande midrasj weerspiegelt zich echter ook het respect voor de positie van de priesterklasse in de periode van de Tweede Tempel. De rabbijnen waren heer en meester op het gebied van de mondelinge uitleg van de Tora (vgl. *Tenachon over de Tora* p.9 ev.). Maar op het gebied van de Tempelrituelen respecteerden ze de zeggenschap van de priesterklasse. (MvL)

Psalm 114

Joz.5 verbindt de Uittocht, de tocht door de woestijn en de Intocht tot één grondervaring van het Joodse volk. Onze psalm doet dat nog krasser, zoals alleen poëzie dat kan. *Toen Israel uit Egypte trok*, vluchtte de zee om het volk door te laten. In de psalm wijkt op hetzelfde moment de Jordaan terug om het volk binnen te laten in het land van bestemming. De bergen dansen als rammen, de heuvels als kleinvee. De bergen verwijzen naar Sinaj. In Ex. 18:18 lezen we immers: *de berg stond enorm te beven.* En ook nu dansen op datzelfde moment ook de heuvels al, en die heuvels verwijzen naar het glooiende land Israel, en met name naar de heuvel waar Jehosjoea bij de Intocht het volk besneed. Veertig jaar worden daarmee tot één 'puntervaring' samengebald. Op de veertig woestijnjaren wordt gezinspeeld in 8, met de rots die in water verandert, een onmiskenbare verwijzing naar Ex.17. In Deut. 8:15 en 32:14 wordt de rots 'chalamiesj' (kiezel) genoemd, hetzelfde woord uit onze psalm.
De beelden in de psalm staan voor water, land en leven. Samen vertegenwoordigen ze de hele aarde. Dat het om de héle aarde gaat wordt nog eens onderstreept door de volgorde waarin de beelden optreden: van groot naar klein. Wat het water betreft eerst de zee, dan de rivier, vervolgens het meer en tenslotte de bron. Wat het land betreft, eerst de bergen, dan de heuvels, dan de rots en tenslotte de kiezel. Zoals Uittocht en Intocht worden samengebald tot één puntervaring, zo wordt het hele begrip natuur hier uiteindelijk geconcentreerd tot een kiezelsteentje en een waterbron.
Maar wanneer in de psalmregels sprake is van een voortschrijdende concentratie op de essentie, zo is er tevens sprake van een toenemende beweeglijkheid en dynamiek. Dat begint bij de bergen, die niet meer onbeweeglijk geworteld staan, maar dansen. En het mondt uit in de rots die een meer en een kiezel-

De overdracht van de leiding
(Uit de midrasj)

Toen de tijd voor het verscheiden van Mosjè aanbrak, zei hem de Heilige Hij zij gezegend: 'De dagen van je overlijden zijn nabij. Roep Jehosjoea en geef hem je laatste bevelen...' Mosjè, de rechtvaardige, overwoog: 'Misschien moet ik sterven omdat het uur van Jehosjoea is aangebroken. Want hij zal in de toekomst aan het hoofd van Israel komen te staan en het besturen. Daarom is over mij het decreet uitgevaardigd dat ik het land niet zal binnengaan en van zijn vruchten niet zal eten. Zou het niet beter zijn wanneer ik bleef leven om het land Israel binnen te gaan, en dat Jehosjoea dán bestuurder wordt?' Wat deed hij? Van de eerste van de maand Sjevat tot aan de zesde Adar ging hij 's ochtends en 's avonds op pad, en diende Jehosjoea zoals een leerling zijn leermeester dient. En hoe diende hij Jehosjoea? Iedere dag stond hij midden in de nacht op en ging naar de woning van Jehosjoea. Hij nam de sleutel en opende de deur, ging naar binnen, nam zijn hemd, schudde het uit en legde het bij zijn kussen. Hij nam zijn schoenen, fatsoeneerde die en zette ze naast zijn bed. Hij nam zijn kleed, zijn mantel, zijn sjaal, zijn gouden hoofdbedekking en zijn met paarlen versierde kroon, onderzocht ze, reinigde ze, poetste ze en schikte ze op een stoel van goud. Daarna bracht hij een waterkan binnen met een gouden schaal en zette die voor de stoel. Dit alles terwijl Jehosjoea nog sliep. Na die zesendertig dagen kwam er een stem uit de hemel, die tot Mosjè sprak: 'Je hebt niet meer dan vijf uur te leven'. Onmiddellijk verhief Mosjè zijn stem en sprak tot Jehoesjoea: 'Zit als een koning voor het volk'. En samen, als één man, legden ze de Tora uit voor heel Israel. Het gelaat van Mosjè was als het gelaat van de zon en het gelaat van Jehosjoea als het gelaat van de maan. En terwijl Jehosjoea en Israel voor Mosjè zaten, kwam weer een stem uit de hemel, die sprak: 'Je hebt nog maar vier uur te leven'. Mosjè zei tot de Heilige Hij zij gezegend: 'Heer der werelden, wanneer U mij uit deze wereld verwijdert terwille van mijn leerling, dan wil ik me als een leerling tegenover hem gedragen. Laat hem de hogepriester zijn en ik een gewone priester. Laat hij een koning zijn en ik zijn onderdaan.' Maar de Heilige Hij zij gezegend sprak: 'Ik heb gezworen bij Mijn grote Naam, die de hemel en de hemel der hemelen niet kunnen bevatten, dat jij deze Jordaan niet over zal steken.' (Midrasj over het verscheiden van Mosjè, in A. Jellinek, *Beet haMidrasj* 1, p.123-124.

Mosjè was tot alles bereid om het uur van zijn sterven uit te stellen. Maar een decreet van de hemel dat het stervensuur van een mens bepaalt kan niet ongedaan worden gemaakt. Zelfs de grote rechtvaardige Mosjè moest zijn lot als sterveling onder ogen zien en genoegen nemen met een blik op het heilige land. Het dienen van God moet in de eerste plaats zijn omwille van de hemel en omwille van de gemeenschap en het nageslacht. Niet omwille van onszelf, hoe bescheiden we ons daarbij ook opstellen. Maar tevens geeft de midrasj ons een beeld van Mosjè, die bescheidener was dan wie ook op aarde (Num.12:3). (MvL)

steentje dat een waterbron wordt. Het harde en starre wordt zacht, smelt, ontdooit, gaat vloeien. Aan die dynamiek hebben natuur en geschiedenis gelijkelijk deel. Zoals steen tot water wordt en vruchtbaarheid brengt, zo wordt ook de historische situatie ontdooid: Uit de Egyptische monoliet, uit de stagnatie van onderdrukking, vloeit het volk Israel de geschiedenis in om de wereld te bevruchten.

De beelden van natuur en geschiedenis worden in de psalm samengesmeed tot het werk Gods: in de eerste strofe heet Israel *Zijn heiligdom* en *Zijn domein*. In de laatste regel wordt de natuur samengevat tot *Zijn bron*. Het is de natuur, het zijn de wateren, de bergen, de heuvels die het historische proces dragen en mogelijk maken. De natuur wordt beeldspraak voor het historische verlossingsproces: het starre gaat vloeien. Toch is er in dit samenspel geen sprake van gelijkwaardigheid: de natuur is er terwille van de geschiedenis, of liever: van de mens. Het antwoord op de vraag in 5-6 is dat de natuur zich voegt naar een diep in de schepping ingeschapen historische wetmatigheid. Ook de natuur hunkert naar verlossing, ook zij is betrokken bij Gods plan met de wereld. In de Tora spelen de zee, de Jordaan, de berg en de heuvel een passieve rol. Van de zee wordt bijv. gezegd: *de Eeuwige liet de zee leeglopen door een sterke oostenwind* (Ex.14:21). In de psalm maakt de zee echter actief ruim baan voor het volk dat verlost wordt. De natuur neemt actief deel aan het verlossingsproces. Zo verheugen zich in Ps. 96 de akkers en juichen de bomen, en klappen in Ps. 98 de rivieren in de handen en jubelen de bergen om de verlossing.

De verbazing in 5-6 is die van een toeschouwer die alleen *ziet* wat er gebeurt. Maar wat hij ziet is alleen te *begrijpen* wanneer hij het ziet als de onzichtbare bestiering door de onzichtbare Programmeur.

Lernen met Tenachon

Deze rubriek biedt een *lern-weg* voor hen die niet alleen in Tenachon willen lezen, maar er ook mee willen *lernen* . Het meeste plezier en bevrediging zult u aan deze lern-weg beleven wanneer u als volgt te werk gaat: 1 Lees eerst het boek Jehosjoea een keer door; 2 bespreek daarna met een of meer anderen onderstaande vragen; 3 lees tenslotte dit nummer van Tenachon in zijn geheel.

Vraag 1 : Wat zijn naar uw idee de hoofdthema's van het boek Jehosjoea?
Vraag 2 : Met welke bedoeling krijgt het volk het land?
Vraag 3 : Wat is naar uw idee de verhouding tussen de Tora en het boek Jehosjoea?
Vraag 4 : Lees nu p. 1-2 ('Het boek Jehosjoea'). Hoe worden vraag 1 en 2 hier beantwoord?
Vraag 5 : Lees 'Geschiedenis als onderwijzing' (p.3-4). Hoe wordt hier vraag 3 beantwoord?
Vraag 6 : Kunt u nog meer over-eenkomsten en verbindingen vinden tussen de Tora en het boek Jehosjoea?
Vraag 7 : Lees de laatste alinea van 'Tora, profeten en geschriften' (p. 3) Hoe wordt vraag 3 hier beantwoord?
Vraag 8 : Lees van 'Jehosjoea, de leerling van Mosjè' (p.4-5) alinea 2 ('Jehosjoea's kracht...') en alinea 5 ('Deze afscheidsbijeenkomst...'). Hoe wordt vraag 3 hier beantwoord?
Vraag 9 : waaruit blijkt dat Jehosjoea een profeet was?
Vraag 10 : Waarom zou Jehosjoea nergens profeet worden genóemd?
Vraag 11 : Lees 'De profeet en de oorlog' (p. 6-7). Hoe worden vraag 9 en 10 hier beantwoord?
Vraag 12 : Zijn er naar uw gevoel situaties waarin geweld onvermij-delijk is? Was de Intocht zo'n situatie? Waarom wel of waarom niet?
Vraag 13 : Lees Lev. 18 en Gen. 19 (zie ook *Tenachon over de Tora*, p 74). Welk beeld van de Kena'anieten en hun cultuur komt uit deze teksten naar voren?
Vraag 14 : Lees Ex.34:11-16. Waarom mag het volk met de Kena'anieten geen verbond sluiten?
Vraag 15 : Lees 'Geweld in de bijbel' (p.8 en 10; zie ook W. Whitlau, *Niet in de hemel* , p. 180-190). Hoe worden vraag 12 en 13 hier beantwoord?
Vraag 16 : Lees uit 'Jehosjoea in de midrasj', p. 13 de eerste midrasj (jSjevi'iet 6). Waarom voerde Jehosjoea volgens deze midrasj oorlog met de Kena'anieten?
Vraag 17 : Lees nog eens Joz. 24. Waarom krijgt volgens dit hoofdstuk het volk het land?
Vraag 18 : Lees 'De heiligheid van land en volk' (p.11-12). Hoe wordt vraag 17 hier beantwoord?
Vraag 19 : Wat betekent 'heilig volk'? Wat houdt heilig volk zijn concreet in? (Zie bv Lev.19 en vgl. *Tenachon over de Tora* p.271-4). En wat betekent 'heilig land'? Waardoor zou het land heilig worden?
Vraag 20 : Lees Joz. 4:1-9, 20-24; 7:26; 8:29, 30-32; 10:27; 24:25-27. Wat is de zin van al die stenen?
Vraag 21 : Lees 'Stenen ter herinnering' (p.12). Hoe wordt hier vraag 20 beantwoord?
Vraag 22 : Lees Joz. 10:12-24 en Ex. 34:10-11. Ziet u verband tussen deze twee gedeelten?
Vraag 23 : Lees 'Zon sta stil' (p.13). Welke relatie legt Malbiem tussen de twee gedeelten?
Vraag 24 : Lees alinea 1 van de midrasj uit Sifré Devariem in 'Jehosjoea als leraar en leerling' (p.14). Hoe wordt hier de relatie tussen Jehosjoea en Mosjè getekend?
Vraag 25 : Waarom is lernen zonder een studiegenoot eigenlijk niet goed mogelijk?
Vraag 26 : Lees alinea 2 van de midrasj. Hoe wordt híer de relatie tussen Jehosjoea en Mosjè getekend?
Vraag 27 : Lees alinea 3 van de midrasj. Hoe wordt de relatie tussen beiden hier getekend? (DvU)

Talmoedplaatsen

Verwijzingen naar traktaten uit de Babylonische Talmoed worden aangeduid door een kleine letter b, die uit de Jeruzalemse Talmoed door een kleine letter j en die naar de Misjna door een kleine letter m voor de naam van het traktaat. bNedariem 22b verwijst dus naar blad 22b van het traktaat Nedariem uit de Babylonische Talmoed.

Namen

Bezitters van *Tenachon over de Tora* zij verwezen naar het register daarop.
Malbiem: aanduiding naar zijn initialen van Rabbijn **M**e'ir **L**oeb **b**en **J**echiël **M**ichael (1809-1879).
Rambam: aanduiding naar zijn initialen van **R**abbi **M**osjè **b**en **M**aimon (1135 of 1138-1204, Spanje; in de niet-Joodse wereld vaak Maimonides genoemd.
Rasji: aanduiding naar zijn initialen van **R**abbi **Sj**lomo **J**itschaki (1040-1105, Frankrijk).

Colofon

Tenachon verschijnt elke twee maanden.

Uitgever:
B. Folkertsma Stichting voor Talmudica
B. Folkertsma Center for Jewish Studies
Burgemeester Lambooylaan 18
1217 LD Hilversum (035-219406)
Redactie: Eli Whitlau
Abonnementen:
Boekencentrum b.v.
Postbus 29
2700 AA Zoetermeer
(079) 615481
Abonnementsprijs: *f* 70,– per jaar.
Prijs van losse nummers *f* 12,50
Het abonnementsjaar loopt van 1 oktober tot 30 september

© 1987 B. Folkertsma Stichting voor Talmudica